

Godišnja pretplata Din 30.—
za inozemstvo dvostruko

Adresa Uredništva i Uprave:
Šibenik, sv. Martin.

„Katolik“ izlazi svaki tjedan.

KATOLIK

Vlasnik i odgovorni urednik:
Sveć. Joso Felicinović
Šibenik ulica sv. Martina

Štampa: Pučka Tiskara
(Braća Matačić pk. Petra)
Predstavnik Vjek. Matačić.

Oglasit po naročitoj tarifi

Na juriš!

Zimi se spava. Žive i neživa priroda skupa se s čovjekom skitri u zapečak mlohavosti i spava. Ta sunca i svijetla je tako malo, a noći su duge do umora. I što je neravnije u tim danima nego se ispružiti pod tople vunene ogrtače i pobratimiti se s krevetom? — Sve je to razumljivo, i nije tako strašno, dok s tijelom ne zaspe i duh. Ali kad on zaspe, nastupa mrtvilo i bliža se propast.

Pospanost duba se je nama katolicima već tisuće puta osvetila. Onda kad smo morali izrabiti trenutak i zaorati svim raspoloživim plugovima u pripravnu ledinu, kunjali smo među perinama i uzglavnicima. Poslije ta kvih neizrabljenih trenutaka nastupaju vjerska otpadništva, raskoli, zablude i progonoštva.

— Hrvatski katolici su pred nekoliko godina dobili križarsku organizaciju. I ona se širi. Zagreb je križarski centar. U njemu se bore već tisuće Križara i Križarica. Kad stupaju zagrebačkim ulicama, pretvaraju se u veliku procesiju s križevima — a oduševljeni gledaoci znaju i zapljeskati. Križarske priredbe skupljaju mnoštva i zanose ih. Zagrebački zbor znade primiti i do 10.000, ponajviše mladih ljudi, kad križarski plakati zovu na zborovanje.

Hrvatsko Zagorje je poplavljeno crvenim križarskim značkama i zastavama. Valovi se ubrzano šire i niču nova društva. A članovi su tako brojčani i jaki da mnogima zazubice rastu. I već im se prijete! Pridružuje se Slavonija, budi se Srijem i Medimurje.

Eto: Požrtvovnost i ideali rade, pa su i uspjesi vidni!

I kad se, tako, šecem križarskim pokrajinama, u duhu obilazim i Dalmaciju, pa se nekako snaždim. Cini mi se, da je u njoj još najmanje zapaljenih kresova, najmanje bijelo-crvenih križarskih zastava.

U ljude je uništila nekakva čudna bojazen i strepnja. Plaši ih i šuštanje

lišća? A k tomu je smelaksala požrtvovnost, mladenačka volja i nastupilo je zimsko spanje. Idealni pojedinci su osamljeni, i ta ih osamljenost muči i zanovijeta.

Neki trenuci su sudbonosni. A tko će reći, da baš ovi dani koje mi proživljujemo nisu takvi? Ja sam uvjeren da jesu!

Potrebna nam je elita, probrana četa, koja nas ne će ni onda zapustiti, kad nas svi drugi ostave i počnu kamenjati. Današnji katolici nisu svi za borbu i vatru. A moramo bar neke za to pripremiti i usposobiti!

Vjerujte: Ako su ikada junačka prsa bila potrebna, to su danas, kad se pojavljuju čopori Božjih i crkvenih neprijatelja.

A gdje su naši Ivani i naše Marije? O gdje su koji će ostati i ustrajati pod križem?

— Zadnjih godina smo mnogo čitali o Španjolskoj. Rušili su se oltari, prelamali stupovi i plamsali krovovi crkvenih i vjerskih kuća. Katoličke novine su ispod ruševina pretraživale i iskapale uzroke i načoše da su Španjolski katolici jednom propustili one sudbonosne trenutke.

Ljudožderstvo od gladi u Rusiji

„Journal de Geneve“ donša od svoga dopisnika nečuvane strahote gladi, koje se u Rusiji događaju.

Prvo pismo glasi: „Već od proljeća pr. g. uskratit će vlasti pučanstvu dlobu pravoga brašna, a dijele neki surogat, od kojega pobolješe djeca. Pučanstvo se većinom hrani čupanjem trave po stepama. Dovoljno je proći gradom, a da se ustanove bezbrojni slučajevi smrti od gladi.“

Jedna je moja rođakinja bila ubijena od sustanara, koji ju je sasjekao na komade i prožderao. Vlasti nisu mogle sakriti ovaj grozni čin, te su ubojicu kaznile. Na opće zgražanje komunističkih sudaca, koji su htjeli da prikažu ovaj slučaj kao osamljen, izjavio je ubojica, da se cijelu zimu hranio ljudskim mesom!

Ali Španjolci su se osvijestili. Izvadili su mačeve iz zardalih toka, naoštrili sablje i noževe i jednoglasno zatrubili na juriš.

I pobijedili su!

Madrid već kupuje putnicu svom poklisaru i šalje ga u Vatikanski Grad...

Griješni smo i griješimo. Kažu: to je nešto čovječje. Dobro! Ali iza grijeha nastupa spoznaja i odluka za poboljšanje.

Ako smo dosad premalo prekapali križarske njive, još je pred nama budućnost sa svojim bezbrojnim mogućnostima.

Čekaju nas i zovu:

- daci
- zaplatije
- seljaci
- mornari
- radnici.

Zato: na juriš! — da se već jednom i nad našim obalama zatalasa križarski marš:

„Križari smo, mlada četa,
bitro naprijed pred sav svijet!
Mladošću nam srce cvjeta;
krepka miška, čil nam kret.“

Ig.

Poznam još deset slučajeva ljudožderstva u mojoj blizini. Jedan je vojnik pred mojim očima otvorio vreću, u kojoj su bili ostaci ubijenoga djeteta, koga su proždrlili. Pučanstvo se ne usuđuje više puštati djecu na ulicu, da ne padnu u ruke svirepoj sudbini ljudoždera. Ova se grozna situacija nije poboljšala niti nakon želve.“

Drugo pismo dopisnika iz Kavkaza glasi: „U Tiflisu, gdje sam se našao 5. septembra, vidio sam pobacane po ulicama lješine djece, a na njima pravi znakovi gladi: suhe noge i izobilježene i otečen želudac. Po gradskoj okolini vidio sam pučanstvo, gdje jede koru od stabala i travu.“

Na ove autentične vijesti dodaje list, da glad u Rusiji ne vlada radi

slabe ljetine, nego radi komunističkoga sistema. Jer kad je ruski težak pristupio revoluciji, da se oslobodi od kmetstva, Staljin je uzeo njihove zemlje, a oni u tom očaju poubijaše 85 milijuna glava blaga. Čime su dakle težaci mogli poći na žetvu, pa bila i rodna? A zašto da je je kupe, kad ima biti sekvestrirana? U mnogim je krajevima žetva na mjestu sagnjila.

Glad će dakle vladati u Rusiji sve dotle, dokle god bude vladao komunistički sistem.

Macijeva smrt

Predsjednik katalonskoga generalidada Francisco Macija bio je bujan temperament. U djetinjstvu je dođuše primio kršćanski odgoj, ali je u životnoj borbi bio zaboravio na uredno vršenje kršćanskih dužnosti. Koji put je nastupio i kao protivnik Crkve. Njegovom potporom izglasani su mnogi protucrkvjeni zakoni. Ipak je blagdan tradicionalnog pokrovitelja Barcelone sv. Jurja učinio državnim blagdanom.

Dok je Macija često vukao jaram sa protivnicima Crkve, u njegovoj obitelji vršile su se redovito kršćanske dužnosti. I ako je Macija podlegao teškoj operaciji, njegov organizam bio je vrlo otporan. Sve do posljednjega časa bio je neobično svjež. Uza sve to, prije nego se imao podvrgnuti odlučnoj operaciji, zatražio je svećenika. Pobožno je primio sakramente i tek tada su liječnici pristupili operaciji. Poslije operacije liječnici su zabranili sve posjete. Ali jedina iznimka bio je nadbiskup od Taragone kardinal Vidal y Barraquer, koji je sa Macijom ostao preko pola sata. Na sam Božić osjetio je Macija, da mu se približuje konac, pa je zatražio svećenika, da mu dade posljednju pomast. On je pobožno pratio obred, a nekoliko sati kasnije ispustio je dušu držeći u rukama raspelo, dar jedne njegove sestre redovnice.

Od 15. XI. prodajemo uz nevjerojatno snižene cijene. Dođite i uvjerite se.

SIBENIK
Kralja Tomislava

SPLIT
Marulićeva 7.

Organizirajno kat. omladinu!

Mnogi će reći, kad pročitaju ovaj naslov: Što nam više dosađuju s tom Kat. Akcijom? Ta naša je mladost dobra, naši vjernici pohađaju blagdanom crkve, naše su djevojke članice mnogih nabožnih društava, pristupaju u mlade nedjelje k sv. sakramentima; po našim župama obavljaju se razne pobožnosti preko godine, uskršna isповijed i pričest, pa što će nam više. Novotarija ne trebamo!

Istina, bila su vremena i to nedavno, kada su naši vjernici osjećali sa svojom Crkvom, kao sa svojom dobrom majkom, koja im je pružala kruh anđeoske istine, koja ih je vodila putem spasa i na tome putu malo je koji sustajao, jer se rado pokoravao božanskoj misiji sv. Crkve u njezinim naredbama i savjetima, zrajući, da ona ima božansku vlast od svog Utemeljitelja. Dovoljao je bilo tada reći: „Želja je sv. Crkve“ i svi su se vjernici našli pobrojani u vršenju svojih kršćanskih dužnosti. Ali kada su nastupile posljedice svjetskoga rata i naše odraza u grubom egoizmu, materijalizmu i naturalizmu, tada je počela hladniti i vjera u mnogim srcima, tako da nije bila pošteđena ni naša mladost. Ona, zavedena sirenskim glasovima neograničene moralne slobode, počela je prkositi svojim roditeljima i oglašivati se glasu Crkve, te nema danas ni grada ni varoši ni sela, a da se tko ne potuži na iskvarenost mladeži. Njoj je sve dopušteno: noćno klatarenje i pijančevanje; izvrgavanje šali, kritici i ruglu svega, što je najsvetije. U tome ne štedi ni crkveni ni građanski autoritet. Kod nje vlada prava raspojasanost, podržavana redovito iskvarenom štampom. Čita sve, što joj dođe pod ruku, osobito ako se dade voditi od kojega propalog đaka ili „amerikanca“, koji sije po selu nemoral, vjerski indiferentizam, bezvjerstvo i komunizam. I ako su takvi tipovi po svim selima i varošima moralne propalice, ipak su često potpuni gospodari javnoga mišljenja. Oni se služe za svoje planove najgorim sredstvima: lažima, prijetnjama i silom samo da zarobe duše naše dobre mladeži.

Tko će dakle spriječiti ono zlo, koje prouzroča takvi tipovi našoj mladeži, sv. vjeri i Crkvi? Zar će

možda doći kakav budista ili šintoista s dalekog istoka i ustati na obranu pogažene naše mladosti, naše vjere i Crkve, ako li ne sami katolici i njegovi predstavnici?

Sv. Pavao na početku adventa nas je pozvao, da se prenemo oda sna. Vrijeme je jednoga, da se prenemo od sna takvih krivih apostola i da im se suprotstavimo istim elanom i odlučnošću, kojom oni otvoreno i nesmetano siju otrov u srca naše mladosti.

Zato je sv. Crkva naredila svim kat. narodima savremenu životnu potrebu „Kat. Akcije“, t. j. okupljanje vjernika u kat. društva, koja će ih uzgajati na kat. principima vjere i morala, koje će oni provoditi u privatnom i javnom životu te raditi za spas bližnjega. Kod nas već par godina postoji jaka Križarska organizacija, koja okuplja našu mladost u Križarska bratstva i sestinstva pod loziakom „Žrtve, Euharistije i Apostolata“. Našemu narodu treba ljudi, sposobnih za javni život u seljačkom, radničkom i građanskom životu. Tu spremu i sposobnost pruža križarska organizacija, kada od svojih članova traži individualnu žrtvu: protiv zlih sklonosti, protiv mekoputnosti i grješnih zabava; protiv ljenčarenja i udobnom životu; protiv pijančevanja, rastrošnosti i psovki; traži velebne žrtve u borbi za pobjedu kršćanskih načela. Svoju žrtvu križarska organizacija posvećuje u hramovima Gospodnjim, kada Križar ponavlja riječi psalmiste: „Pristupiću k oltaru Gospodnjem, k Bogu, koji veseli mladost moju“. Križar pristupa k sv. Euharistiji žarom i osvjedočenjem prvih i savremenih mučenika sv. vjere, pristupa spontano, ponosno i korporativno k tom Izvoru Života. Križari, tako uzgojeni i okrijepljeni pravi su apostoli Kristovi svojim dobrim primjerom, koji ruži zgrade svih predrasuda, malodušnosti i kukavičluka. Oni su vitežovi Božji, kvasac kršćanskoga preporoda našega sela!

Odazovimo se dakle jednodušno glasu sv. Oca Pape Pija XI., da „Kat. Akciju“ provedemo po svim selima naših obija biskupija, tamo po velebnoj Zagori, po ravnicama kotarima, po

primorju i otocima. Osobito neka u tome prednjače naše varoši i gradovi, jer svi s pravom u njih upiru oči kao u svoje kulturno i vjersko središte. Kada se osnuje par desetaka križarskih društava, ne će onda ona rijetka društva ostati kao bijele vrane, prepustena sama sebi, a kraljevstvo će Božje zavladatai u živoj vjeri naših vjernika, u poštivanju kršćanskog autoriteta, u kat. odgoju djece i u ženiidbenoj vjernoosti naših obitelji. Naše će crkve biti pune ne samo u velike blagdane, nego i u obične nedjelje, a prednjačit će svojim uzornim vladanjem, svojim pjevanjem, svojim zajedničkim pristupanjem k sv. sakramentima, u javnim ophodima, na kongresima i u javnom i u privatnom životu naša nadobudna kat. križarska omladina. Dao Bog!

Križarske vijesti

HODOČAŠĆE U RIM. Konačno su određene potankosti hodočašća u Rim, koje ide na završetak Svete Godine. Ovo će hodočašće krenuti u Rim u Veliki Četvrtak i ostaje u Rimu 4 dana, dakle i na Uskrs, te će učesnici imati prilike, da prisustvuju obredima Velikoga tjedna i Uskrsa baš u Rimu. Usput će se hodočašće samo kratko zadržati u Padovi i Veneciji. Kako je baš u ovo vrijeme najavljen za Rim velika navala gostiju izvana, to je potrebno, da se mjesta što prije rezerviraju. Povjerenici odobra za organizaciju hodočašća u Rimu javljaju, da bi već početkom siječnja valjalo rezervirati stanove i hranu, jer se radi proglašenja Bl. don Bosca svecem, što će biti na Uskrs, spremaju velika hodočašća u Rim. Stoga molimo sve prijatelje, koji se žele pridružiti hodočašću, da se u vlastitom interesu odmah jave. Cijene za hodočašće bit će od 1300—1500 Dln, a konačna svota ovisi o tečaju lire. Hodočašću se mogu pridružiti katolici, koji žele, a prijave se šalju na Odbor omladinskog hodočašća, Zagreb, Pejačevića trg 15. — Uz prijavu neka se pošalje i barem prva rata uplate od 500 Dln.

PROSLAVA PAPINSKOGA DANA. Prema običaju prijašnjih godina priređuju Križari i u godini 1934. proslavu Papinskoga dana po svim hrvatskim krajevima. Taj dan će oni slaviti ove godine u nedjelju 18. veljače. Svuda

će biti skupne svete pričesti za nakunu pobjede crkvenoga duha u svijetu i posebno kod nas. Sva društva će prirediti taj dan i vanjske Papinske proslave bilo kao akademije, matineje ili sl. Posebno će velika svečanost biti u Zagrebu. U Zagrebu Križari već niz godina priređuju na ovaj dan velike katoličke manifestacije. Sav Zagreb znađe, da Papinski dan Križari priređuju i to kao veliku narodnu manifestaciju za katolicizam i Papinstvo. Svi očekuju ovu proslavu i za nju se već sadu zauzimaju. Križari će stoga tu proslavu i ove godine prirediti po svom običaju u velikoj dvorani Zagrebačkog Zbora u nedjelju 18. veljače 1934. Kao govornici nastupit će istaknuti katolički javni radnici, koji su već određeni i koji će ovoj proslavi dati posebno obilježje socijalno, te iznijeti papinske direktive za rješanje teških problema sadašnjice.

Naši dopisi

KAŠTEL NOVI, 24. januara 1934.

Sprovod pk. kanonika don Ivana Katalinića

Ovdje u svom rodnom mjestu bi pokopan danas preč. don Ivan Katalinić, kanonik stolne crkve u Šibeniku. Mrtvo tijelo dovezeno je iz Splita, gdje je pokojnik preminuo, te pričekan od župnika i lijepoga broja svećenika. Svečane zadušnice uz podvorbu obavio je mjesni župnik preč. kanonik don I. Vuletić, koji je iza istih održao lijep i ganutljiv govor o vrlo pokojniku. Zatim jo presvij. opat trogirski don L. Mileta podijelio svečano odrješene te su tada smrtal ostanci predali materi zemlji.

Sprovodu je prisustvovao u zastupstvu preuzv. biskupa i kaptola šibenskoga kan. Ivan don Bjažić, zatim mjesne vlasti te veliki broj mješтана i naroda bližnjih župa, koji su za života uvelike častili vrijednoga pokojnika. Vječni mu pokoj!

PIROVAC, 16. januara 1934.

Vanredan uspjeh sv. Misija

Od 7.—14. l. t. g. u našem mjestu vlč. Oci Jacint Belić i Petar Domanić, dominikanci, održaše sv. Poslanstva kao pripremu za proslavu svete jubilarne godine.

Kroz osam dana su dobri redovnici sijali sjeme riječi Božje, a narod, bez

razlike starosti i zvanja, pomno ih je slušao. Zadnja tri dana svatko je želio, da u sv. ispovijedi očisti dušu i da započne novi, svetiji život. Bilo je oko 1200 sv. pričesti. Tako skoro nitko nije izostao! Velika je u tome usluga i našega požrtvornog župnika, preč. Čorića, koji nas je u više navrata očinskom riječju pripravo, da pokornim srcem dočekamo i sprovedemo dane sv. Poslanstava. Ugodno se svakoga dojmilo, što su već u 5 sati uvečer svi dućani i gostione bile zatvorene, a to po preporuci našega zauzetnog seoskog starješine gosp. Jure Petrovića.

Najsvečanije se proslavilo za 100. dan, jer se toga dana proslavio i spomen 1900. godišnjice smrti našega Spasitelja. Narod je pred križem obavio svoj krsni zavjet i obećao vjernost svetoj katoličkoj Crkvi. Tom prilikom je ustanovljena Bratovština Presv. Imena Isusova proti psoti.

Kad je svršila služba Božja, narod se svrstao u povorku i dopratio vlč. oo. misionare do župskoga stana. Pred župskim stanom zaustavi se povorka i tu se ispred svih u ime čitavoga sela zahvalio oo. misionarima gosp. Filipi Joso.

U ponedjeljak, još prije zore, velika masa naroda sjatila se s bakljama na obalu i rekla bijelim ocima zadnji: Hvala i zbogom!

Plivčani

DRAGOVE (Dugi otok), 20. siječnja 1934.

Osnutak Križarskoga Bratstva

Kad je naš dušobrižnik vlč. don Andrija Oštrić, otvarao svetu godinu, rastumačio je u crkvi, na koji način da je najbolje proslavimo: Najtrajniji i najčasniji spomenik svete godine bit će osnutak Križara. Treba mladost povesti stazom Križa, kojega spomen slavimo, i što intenzivnijim radom što dublje zasaditi načela i nauku Križa u srca naše omladine.

Započelo se pripravnim radom. Na dan sv. Stjepana pružila se prilika, da se progovori o crkvenim pomoćnicima, o Katoličkoj Akciji. Prikazane su prilike u svijetu i potreba organiziranja kod nas.

14. t. mj. sakupilo se na poziv župnika do 30 ljudi u crkvenoj kući. Dušobrižnik je prisutnima održao efektan proslov, koji su svi prisutni prihvatili s oduševljenjem i obećali, da će stupiti u borbu protiv zla.

psosti i kletve — kao najraširenijega zla u selu. Svi su pristupili u društvo, odmah nakon rastumačenih pravila.

Izabrali smo odbor. Spremljen je i program primjenjujući križarska načela na konkretne prilike u selu: Povest ćemo borbu protiv psosti i kletve, a preko večernjih analfabetskih tečajeva, čitaonice i knjižnice protiv nepismenosti. Napose rad u karitativnoj sekciji. Oduševljeni članovi svi primaju svoje društveno glasilo „Križarsku Stržu“, a dvojica i „Katolički tjednik“. „Katolik“ ćemo prodavati pred crkvom. Dvorana — preuređena crkvena kuća — već je spravljena, a domaća će biti gotova i pozornica. Članova već sada ima 25, a pomladak ćemo posebno organizirati.

Iz katoličkoga Šibenika

UČENICI KAO ČLANOVI VANŠKOLSKIH UDRUŽENJA. U mjesnoj „Narodnoj Tribuni“ od 12. 1. 1934. izašao je dopis uprave drž. realne gimn. br. 31/34., kojim se upozoruju roditelji, da učenici ne smiju biti članovi vanškolskog udruženja vjerskog, nacionalnog itd., već da moraju učiniti molbu na direkciju, ako to žele. Budući da je sličan dopis primilo i Križarsko društvo u Šibeniku, to je duhovni starješina istoga društva vlč. dr. Zorić bio kod g. direktora realne gimnazije Banice i stvar je uredio tako, da đaci mogu i nadalje biti članovima Križarskoga društva, a da zato ne prikažu posebne molbe. Upozorujemo stoga roditelje, da po zakonu o vjerskoj nastavi (§ 11. od 17. X. 1933.) učenici(ce) mogu biti članovi vjerskih udruženja svoje vjerske zajednice, a po tome i članovima „Križarskoga bratstva“ i „Križarskoga sestrištva“.

NAPREDAK PUČANSTVA u gradskoj župi:

God.	rođeni	mrtvi	vjenčani
1932.	75	48	36
1933.	67	45	28

u župi sv. Križa (Dolac)

God.	rođeni	mrtvi	vjenčani
1932.	35	20	9
1933.	33	12	18

U „KATOLIČKOM DOMU“ je priredila jedna grupa Katoličke Akcije iz Splita u nedjelju 21. pr. mj. šaljivo večer. Davali su Nušićeva „Delegata“ i jednu lokalnu šaljivu scenu. Publika

se od srca nasmijala, jer su glumci zbilja lijepo i drhovito igrali. Hvala im!

U FOND „KATOLIKA“ dopriniješe: Da počasti uspomenu pk. Šimle Veršić: Don Joso Felicinović Din 20. Da počasti uspomenu pk. Jele Karavanić: Don Joso Felicinović Din 20. Da počaste uspomenu pk. Antice ud. Pasini: Don Toma Perina, Rade Garbovac i don Joso Felicinović po Din 20 te dr. Krešo Zorić i Božica ud. Berović po Din 10. — Pri podmiri preplate darovali su u fond lista: Don Ivo Trstenjak Din 70, don Toma Perina Din 30 i dr. Dane Šajatović (Križevci) Din 10. — Uprava lista svima harno zahvaljuje. Neka im dragi Bog plati!

U FOND BISK. ĐAČKOG SJEMENIŠTA dali su: Da počasti uspomenu pk. Šime Ijadica-Grbešić: Tonka Belamarić ž. Markova Din 20. Da počasti uspomenu pk. Šimle Veršić: Don Frano Grandov Din 10. Da počaste uspomenu pk. Antice ud. Pasini: Don Ugo Basoli, Don Frano Grandov i Karađole Mate pk. Krste po Din 20. — Uprava harno zahvaljuje.

KONFERENCIJI SV. VINKA PAULSKOGA na počast pk. Antice ud. Pasini dopriniješe: Don Ivan kan. Bjažić i don Niko kan. Markov po Din 50, te do Rudolf kan. Plan Din 30.

Javne zahvale

Prilikom smrti naše neprežaljene i mile supruge, majke, kćeri, punice i sestre

Jele Karavanić rođene Ognić

primili smo veliki broj saučesća i izraza duboke sućuti. Nemoguće nam je svima se zahvaliti. Ovim putem zahvaljujemo svima, kao i cij. građanstvu, koji su svojom prisutnošću uzveličali sprovod i otpratili pokojnicu do zadnjega počivališta.

Osobita hvala gg. dru. Fabijaniću, koji je uložio sve svoje sposobnosti, da je spasi; vlč. don Franu Karamarku, koji ju je dnevno pohađao, tješio i pokriepio svetim Sakramentima, i presvij. natpopu opatu Baniću.

Svemogući svima obilno naplatio Pag, 15. siječnja 1934.

Karavanić Ivo suprug
u ime svoje i rodbine.

U nenogućnosti, da posebno iskazemo osjećaje duboke zahvalnosti svim mnogobrojnim prijateljima i znancima, koji su nas utješili bilo kako prilikom smrti našega neprežaljenog supruga i oca pk.

Špire Mihaljevića

to vršimo ovim putem.

Osobitu zahvalnost dugujemo preč. g. župniku don Ivi Bjažiću, veleč. g. don Anti Radiću, te trgovcima i ostalom građanstvu, koji su pokojnika ispratili do groba.

Od srca hvala svima, a od Boga vječna plata!

Šibenik, 4. januara 1934.

Jerka ud. Mihaljević

**Katolici, budite članovi
katol. organizacija!**

VLAHOV

**OKREPLJUJUĆI ŽELUDAČNI
ELIXIR**

**ZDRAVSTVENI
GORKI LIKER
SVJETSKOG GLASA**

KUCA
UTEM
GOD.
1861

**proizvađa
jedino
R. VLAHOV
ŠIBENIK**

**PRVA DALMATINSKA TVORNICA CRKVENIH VOŠTANIH
SVIJEĆA NA PARU**

LJUBO MANOJLOVIĆ — ŠIBENIK

Izrađujem crkvene voštane svijeće svake veličine.
Specijalna izrada svijeća sa nakitima iz najbolje vrsti „pašarina“.

Listajući školske tekstove...

Udžbenici niču u našoj državi kao gljive iz kiše, jer očito auktori napišu školske udžbenike iz trgovačkih motiva. Inače ne razumijemo kako su ih neki mogli napisati bez naučnih sposobnosti! Mi ćemo danas upozoriti na sadržajnu vrijednost „Istorije Jugoslavena od prof. Đorđa B. Lazarevića, udžbenika za srednje i stručne škole. — Prva knjiga po petom izdanju čirilice. „Narodna Prosvjeta“ Beograd 1931. — Ova udžbenik vrijedi historijske i vjerske istine, i zato pisac s ovim tekstom daje sebi svijedodžbu da ili nezna povijest ili da ju je hotimično iskrivio *ad usum delphini* kao što i prof. universiteta u Beogradu dr Vasilije Popović u udžbeniku: *Opšta istorija novoga veka* koji smo već prikazali u prošlom broju „Katolika“.

Kompromisa nema između istine i laži, pravde i nepravde, jer i danas još svoju vrijednost nije izgubilo prokušeno staro načelo: „Amicus Plato, amicus Cicero, sed magis amica veritas“, a po riječima jednog od najvećih povjesničara starine glavni je zadatak historiji: „ne virtutes sileantur atque pravus dictis factisque ex posteritate et infamia metus sit“. (Tacit „Annales“ III. 65). (Da se kreposti ne prešućuju a zle riječi i djela da strahuju od potomstva i od rugla).

Osviđujući se dakle na ovu knjigu, mi ćemo se zaustaviti samo kod značajnijih poglavlja, navodeći točno riječi auktorove, a ostavit ćemo po strani sve druge netočnosti, koje su se u knjigu potkrale. Toliko će dostajati da se uči zla i pogubna tendenca udžbenika, a poblijajući odnosne krive izravnje, oslonit ćemo se na najnovije rezultate povijesne znanosti, dajući uvijek prednost auktoritetima, koje se neće moći okriviti ni s natražnjaštvom,

ni pristranosti, ni vjerske netrpeljivosti.

*

Počnimo od druge polovice IX. v. Na str. 21—22 prikazujući u par crta vladanje hrvatskih knezova Zdeslava i Branimira, piše: „Došav na presto vizantskom pomoću, Zdeslav (878—879) je priznao vizantijsku vrhovnu vlast, pa je i svoju crkvu potčinio carigradskom patrijarku i na taj način prekinuo veze s Rimom. Takav njegov rad izazvao je veliko nezadovoljstvo“. I to je sasvim tačno; ali nastavak što odmah zatim slijedi, skroz je iskrivljen u gore naglašenu opaku svrhu. „Izazvao je — veli — veliko nezadovoljstvo među latinskim sveštenicima, romanskim stanovništvom primorskih gradova i pristalicama održavanja političkih i vjerskih veza s Rimom. Ovi podignu bunu, u kojoj knez Zdeslav pogibe...“ Nezadovoljstvo je naime moglo nastati i nastalo je samo na strani hrv. naroda, kojega se ispad Zdeslavov u prvom redu ticao, a ne latinskog sveštenstva i romanskog stanovništva primorskih gradova, koje je prije i poslije toga prijanjalo uz Carigrad u političkom i crkvenom pogledu. To je nužna posljedica čitavog prethodnog činjeničnog stanja, to slijedi iz sačuvanih izvora, a tako općenito prikazuju ondašnje događaje svi pisci hrv. historije, koji isključivo služe istini.

Poznato je da su Hrvati (a isto tako i Srbi) još od svoga dolaska na jug, i ako su u prvi mah politički privezani bili za bizantsko carstvo, u duhovnom pogledu zapali u kršćansko-latinsku sferu papinskoga Rima. Bez obzira na to da se je papinsko poglavarstvo tada i još dugo kasnije općenito priznavato, na istoku kao i na zapadu, papinska je biskupska oblast obuhvatila sve do

prve polovice VIII. st. mnoge bizantske zemlje, između ostaloga i cijelu zapadnu polovinu bizant. Balkana. Ne samo ni onda, kad je car Leon Izaurijac (ikonomah (732.) pregao da provodi svoj crkveno-pravni princip, po kojemu na bizantskoj političkoj teritoriji nema i ne može da bude mjesta ma kojoj tuđoj crkvenoj vlasti, nezavisnoj od cara, nije Hrvatska došla pod carigradskog patrijarha. Naprotiv carska Dalmacija (primorski gradovi: Zadar, Split, Trogir, itd. sa romanskim stanovništvom) potpala je tada i pod crkvenu jurisdikciju Carigrada, ostavši u toj vezi dapače i onda, kad je za cara Vasilija I. (800) na sinodu u Carigradu uspostavljen mir između obiju crkava: istočne i zapadne¹⁾. Prema svemu dakle ne bijaše razloga da se na Zdeslavov otpad od Rima a prelaza k Fotiju, buni romansko stanovništvo primorskih gradova i njihovo lat. svećenstvo, dočim je sasvim razumljivo, ako je radi toga nastalo veliko nezadovoljstvo u hrv. narodu i njegovom svećenstvu, jer je sudbina njegova od prvog časa usko sjedinjena sa katoličkom vjerom i zapadnom kulturom, te mu ne bijaše pravo, da se ta veza klada protiv njegove volje i uvjerenja. A to slijedi iz izvora, osobito iz pisama pape Ivana VIII. knezu Zdeslavu u svibnju 879., Branimiru, ninskom biskupu Teodoziju, kleru i narodu hrvatskomu 7 lipnja 879, episkopatu, kleru i poglavcima u Dalmaciji 10 lipnja 879, pa opet knezu Branimiru i narodu hrvatskomu između 881²⁾ i 882.³⁾ Iz papina pisma knezu Zdeslavu, vidi se da papi nije ništa

¹⁾ Usporedi Šišić, Povijest Hrvata, u vrijeme narodnih vladara, str. 289—290, 384, napose Ekskur II. str. 681—689.)

²⁾ Šišić, Priručnik izvora hrv. historije, str. 202—208.

bilo poznato o koracim Zdeslavovim i otpadu njegovu, držeći ga sveđer u sinovskoj vjernosti i odanosti prema sv. Stolicu, inače nebi mu se obraćao za uslugu, nagovarajući ga pri tome upravo očinskom ljubezljivošću: „Dilecto filio Sederclavo glorioso comiti Sclavorum“. Međutim papino pismo nije zateklo Zdeslava u životu, jer prema svjedočanstvu Ivana đakona on uskoro pogibe od Branimira: „His diebus (oko 21 svibnja 879) quidam Selavus nomine Brenamir, interfecto Sedesc(l)avo, ipsius ducatum usurpavit.“ Iz ovoga, pa iz pisma pape Branimira vidi se da se je akcija od strane Branimira i hrv. naroda protiv otpadu Zdeslavovu brzo razvijala te da je u narodu proizvela veliku radost i veselje, jer tih Branimir koji ninski biskup Teodozije nijesu čekali, da uspjeh preokreta jave u Rim, izjavivši ujedno neograničenu odanost svoju i naroda hrvatskoga apostolskom prijestolju sv. Petra. Papa Ivan VIII. veoma se obradova na te glase, koje mu donje poslanik Ivan Mlečanin. I kako to bijaše o Spasovu, služeći papa 21. V. reč. godine sv. misu na oltaru sv. Petra, podiže ruke k nebu, bla goslovi Branimira i sav narod hrvatski i svu zemlju njegovu. I to je zlatna stranica hrv. povijesti upravo kao što je knez Branimir jedan od najvećih hrv. vladara, jer je on znao da pred veličinom kat. crkve i zapadne kulture, svojoj zemlji i narodu pribavi političku nezavisnost i porabu slovenskog jezika u crkvi. Iz pisma papinu biskupima dalmatinskim: Vitalu zaderskomu, Dominiku osorskomu itd., vidi se jasno da je carska Dalmacija sasvim prijanjala uz carigradskog patrijarha, jer ih inače ne bi nagovarao molbom i prijetnjom, da se „po primjeru svojih predhodnika od sve duša i slobodne volje povrate apostolskomu prijestolju Sv. Petra, koji je glava i učitelj svim crkvama Božjim, a tako i nama, koji taj prijesto po Božjoj odredbi zapremamo“. Ali ni molbe ni prijetnje nijesu ganule dalmatinske biskupe ni romansko stanovništvo, a zašto (da se onda bune i jatače možda s Branimirom protiv činima Zdeslavovim, kada je on već time u njihovovo kolo prilazio.

Od domaćih povjesničara navest ćemo sud prof. Šišića i M. Perojevića. Prvi piše: „Kad se unime Zdeslav

vratio iz Carigrada u Hrvatsku i vizantijskom pomoći zaslo silom na kneževski prijesto pod vrhovnim pokroviteljstvom cara Vasilja, on je ovom krupnom političkom promjenom nužno doveo narod hrvatski i njegovu dolsku crkvu i pod vrhovnu duhovnu vlast carigradskog patrijarha orako, kako su bili biskupi a susjednim dalmatinskim gradovima još odavna... Ne može da bude sumnje, da se ta promjena, kojom je ninska crkva morala promijeniti svoga vrhovnog glavaru, veoma snažno doimala ove dvojice papi odanih ljudi, a jedva može da bude sumnje i o tomu, da je bilo i mnogo drugih Hrvata, koji nijesu bili zadovoljni s političkim pravcem kneza Zdeslava, t. j., da je franačku vrhovnu vlast zamijenila vizantijska...“ Drugi je još izrazitiji. On veli: „Zdeslav Hrvatsku državu podloži bizantskom carstvu, a hrv. crkvu carigradskom patrijarhi Fotiju. Iz Carigrada dođoše mnogi grčki svećenici s jednim dvorskim dostojanstvenikom, koji je imao zadaću da upravu zemlje uredi po bizantijsku, dočim je grčko svećenstvo imalo da privade Hrvate i hrv. crkvu u krilo Fotijevo... Protiv Zdeslavljeve državne i crkvene politike diže se u Hrvatskoj veliko nezadovoljstvo. Središte nezadovoljnika bilo je u Ninu i Kninu. U svibnju 879. dođe do otvorene pobune i prevrata. Knez Zdeslav, koji je oružanom silom išao protiv pobunjenih, pade u okršaju kod Knina.*) Nadjača protivna stranka i vlast preuze knez Branimir, valjda sin Domagojev.“

Dalje sastavljač udžbenika prof. Lazarević, prikazujući rad slovenskih apostola Sv. Ćirila i Metodija radi postavljenog si cilja također se ogriješuje o istinu ili je ne kazuje cjelovitu. Tako na str. 23 napisa doslovce... Kad su braća pripremila sve što im je bilo potrebno, krenu i dođu u Moravsku 865 god.; otpočau rad ali naiđu na otpor kod nemačkog sveštenstva, koje, po učenju rimske crkve

*) Povijest Hrvata... str. 362—363.

*) Nu to je tek naganje, koje je kao gotovu činjenicu prihvatilo od Šišića. Tako se je doduše moglo, ali ne i moralo zbliti. Natpisi u kninskom muzeju, na koje se pozivlje Šišić ne moraju baš ići skupa. U dvama glavnim fragmentima materijal nije istovjestan.

*) „Ninski biskup Teodozije.“ — Prilog Vjesnika za arheologiju i historiju dalmatinsku, god. 1924. str. 8.

(potertano od nas), nije htelo dozvoliti da se služba Božja vrši na drugom osim na latinskom jeziku. Slovenski apostoli bili su optuženi od rimskog(?) sveštenstva papi, da propovedaju krivu veru, zbog toga su morali ići u Rim i pred papom dokazivati neosnovanost optužbe. Tadašnji papa Adrijan II. odobri njihov rad i potvrdi slovensku azbuku, liturgiju i uopšte slovensku crkvu (?) kao zakonitu.“ Mi bismo rado znali odakle je g. profesor crpao dokaze za svoju tvrdnju, da učenje rimske crkve ne bi dozvoljavalo da se služba Božja vrši na drugom osim na latinskom jeziku. Držimo da zato čistih vrela nema, a činjenice prije i poslije u zapadnoj crkvi, gledom na to, tjeraju ga u laž. Ako je uopće zato imao kakvih vrela, onda su sasvim mrtva, ili je njegova puka izmišljotina, da što jače omrazu baci na katoličku crkvu. Ko naime nezna da je rimska crkva već od samog početka u samom Rimu dugorabila u službi Božjoj grčki jezik; da kao glava crkve nasljednik sv. Petra rimski biskup, nije nikada osporavao to pravo, da istočna crkva u liturgiji upotrebljava grčki jezik ili hebrejski. Do XI. v. u Španjolskoj su postojale liturgije: hispanica, gotica, mozarabica, isidoriana, toletana i mixta na domaćem gotskom jeziku, koje su vukle korijen od vremena arijanstva zapadnih Gota, osnivača samostalnih državica. Kad su dotične crkve za arijanstva privedene na katolicizam, odnosno liturgije su u nekoliko doživjele evolutivnih promjena, ali Rim nije dirao u njihov liturgijski jezik. U Angliji je postojala također anglikanska regionalna liturgija na anglosaskom jeziku. Tu su liturgiju uveli za pape Grgura (590—602) prvi apostoli anglosaskog naroda biskup Augustin i četrdeset monaha, njegovih drugova, koji su pokrstili anglosaske knezove i narod. I ta liturgija opstojala je nesmetano do XI. v. *) A i sam g. Lazarević upada u kontradikciju, jer odmah neposredno priznaje da je papa Hadrijan II. odobrio rad svete braće i potvrdio slovensku azbuku, liturgiju i uopšte slovensku crkvu (ne, treba ispraviti: slovenski jezik, jer narodne crkve katolicizam eo ipso isključuje:

*) K. Šegvić, Borba za hrvatsko bogoslužje i Grgur Ninski — pretsak iz „Bogoslovsko Smotre“ 1930, str. 43—44.

nijesu katoličke = opće ako su zasebne ili nacionalne). A onda gdje je tu mrsko učenje rim. crkve? Naprotiv kako je prakticirala carigradska crkva u ovom pogledu, vidi se najbolje iz pisma Leona IX. upravljena god. 1053. carigradskom patrijarhi Mihajlu Cerulariju: „Čujemo, da ste u Carigradu zatvorili sve katoličke crkve, te da ste latinskim samostancima oduzeli na silu njihove manastire sve dotle, dok se ne prilagode vašemu načinu življenja. Rimski crkva u tom pogledu postupa posve drugačije. U Rimu i oko njega imade mnogo grčkih samostana i grčkih crkava, a do sada nitko nije ni pomislio, da ih prisili da se odreku svojih običaja ili obreda. Naprotiv ih opominjemo da ih se drže, jer rimska crkva znade, da se ništa ne protivi spasenju duša raznolikost običaja prema raznim mjestima i vremenima, dok postoji jedinstvo vjere, koja u ljubavi djeluje i jedinom Bogu sve nas preporuča“⁹⁾ Zar to nije najispravnije učenje, ali i djelovanje? — Inače auktor se na ovom mjestu korektno držao, jer nije po običaju nekih pravoslavaca dirao u katoličko ispovijedanje sv. braće i njihovu sinovsku privrženost stolici apoštolskog prvaka, valjda jer bi bilo preupažno, ta sv. Ćirila smrtni ostanci počivaju u Rimu u crkvi sv. pape Klimenta, gdje još i danas pokazuju na mjesto njegova sahranjenja. Odmah po smrti uze ga štovati rimska crkva kao sveca. Metoda pak ne samo da je papa Hadrijan II. tada zaređio uz još nekoliko učenika sv. braće za svećenike, nego ga je 870. na drugom njegovu pohodu u Rimu zaređio i postavio za nadbiskupa panonsko-moravskoga. Jednakom ga je ljubeznivošću susretio njegov nasljednik Ivan VIII., koji je i te kako odrješito na njegovu obranu znao nastati, kad su njemački biskupi porekli Metodu nadbiskupsku čast i dali ga silom zatvoriti u manastir⁷⁾ A zašto sve to, ako ne zato, jer je učenje rimske crkve bilo u suglasju sa Metodovim djelovanjem, dotično da je katolicizam sv. braće u punom smislu bio neprikosnovan i izvan svake sumnje.

⁹⁾ Hefele, *Koncellengeschichte* IV. sv. str. 730.

⁷⁾ Šišić, *Povijest Hrvata*, str. 370—373 napose op. 18. Usporedi opširniji prikaz kod Dr Sv. Rittiga. *Povijest i pravo slovenštine* . . . str. 65—75.

I ako je to u naučnom svijetu danas skroz utvrđeno, sasvim tim se auktor udžbenika usuđuje na st. 44 i 50 praviti nekakovu razliku između vjere sv. Ćirila i Metoda te njihovih učenika i sljedbenika i između katoličkog vjeroispovijedanja. Na str. 44. naime piše: „U primorskim krajevima (Nemanjinim) baše se raširila katolička vera . . ., a u zagorskim oblastima baše pravoslavlje prema učenju učenika i sljedbenika sv. Ćirila i Metodija, zabavilo skoro sve stanovništvo“. Na str. 50 ističući proti primorskim (?) krajevima: Tomislavu, Mihajlu, Krešimiru IV. i dr. — koji su tobože bili pod jakim naročito verskim uticajem Rima“ — Nemanju, koji se „otrgao svakog sa strane štetnog uticaja ne samo političkog nego i verskog“, veli doslovce: „On je za državnu veru uzeo onu koju je sam narod hteo: veru sv. Ćirila i Metodija, koja je narodu bila najprilagodnija i koja mu svojim dogmama nije sputavala pravilni nacionalni razvitak“. A „vera“ a „pravoslavlje“ sv. braće ne bijaše u stvari nego vjera katoličke crkve, kako je uči, širi i u život prevodi apoštolska rimska stolica. Kako onda da se okrsti prikazivanje g. Lazarevića, nego opakim izvrtanjem *hlst. istine?* — Neće biti izlišno, da obzirom na vjeru i učenje slovenskih apoštola, prinesemo sud navedenog prvaka i povjesničara. Prof. Šišić ovako se o tom izražava: „U ono vrijeme a i ranije još, bijahu grčki kaluđeri najžešći borci za slobodu istočne crkve od carske vlasti i zato ujedno i najvjerniji branitelji kršćanskoga jedinstva. Naročito je Teodor Sudita (zapravo: Studita), († 826) poznat kao vođa grčkog kaluđerstva IX. v. Tako se zgodi da su i braća Konstantin i Metodije bili predstavnici takovoga grčkoga monaštva, naročito škole Teodora Sudita *stojedi vas život svoj na bazi nepodijeljene opće crkve i priznanja papinskoga prvenstva*“⁸⁾ (pocrtano od nas). Isto tako pisac udžbenika nije lojalna prema istini, kad dalje na strani 23. piše: „Posle Metodove smrti na zahtev nemačkog sveštenstva papa Stevan V. (zašto ne Stevan prema Stjepan?) zabrani slovensku službu, a učenici Ćirila i Metodija budu proterani iz moravsko-panonskih krajeva“ — jer događaje

⁸⁾ *Povijest Hrvata* . . . str. 367.

prikazuje jednostrano i nepotpuno. Svi, naime, povjesničari strani i domaći znadu da radi toga ne pada krivnja na papu, nego na Svatopluka, koji ne bijaše sklon ni slov. liturgiji ni Metodovim učenicima,⁹⁾ ali tada bi mrski papinski Rim sinuo u povoljnijem svijetlu i naumljenoj svisi ne bi vodilo.

Krivo stanovište, što ga je auktor odmah u početku zauzeo protiv kat. crkvi i slavi hrv. naroda, ne napušta ni u daljnim poglavljima. Opaža se tek da to stanovište jače odskae ondje, gdje mu sam predmet za to daje više prigode. Ali u svim spornim ili u novije doba kritički pokolebanim pitanjima, pisac se jednostavno drži one strane, koja je sklona da u slabom svijetlu prikazuje tijasne odnose Hrvata s katoličkom crkvom u Rimu, kako bi se onda nužno došlo do zaključka, da je upravo ova vjerska veza uzrokom kasnijem gubitku državne nezavisnosti, komadanju domovine i „pogubnom“ prisajedinjenju stranim vladarima: Kolomanu pa Ferdinandu. Auktor uopće nije ništa na izvorima proučavao, on kao da nema svoga ja on sve pod gotov groš prima, što je dotle ko prije drugi, ali samo u njegovu unaprijed zauzetom stanovištu, dao. Tako na str. 26. iznoseći borbu između splitske (Latna) i niaske crkve (Hrvata) za crkveni primat u državi piše: „Latinsko sveštenstvo tražilo je, da se ukine niaska narodna crkva i da se zabrani služba na slovenskom jeziku, pa da se cela kraljevina u crkvenom pogledu potčini splitskom nadbiskupu. Uz njega je bilo romansko stanovništvo primorskih gradova i neki domaći velikaši, dok je uz narodnu crkvu bio sav ostali narod, koji je voleo svoj jezik i službu svojih apostola sv. Ćirila i Metodija i njihovih učenika.“ — Da bi sredio unutrašnje prilike i prekinuo verske razmirice u državi, kralj Tomislav, preko pape, sazove craveni sabor u Splitu 925 god., jer je sabor jedino bio nadležan da reši tako zvano craveno pitanje. Na sabor su došli crkvene starešine i mnogi velikaši skoro svih naših primorskih krajeva. Narodna (?) crkvu energično je branio *niaski biskup* Grgur, ali je on s pristalicama narodne crkve u saboru

⁹⁾ Grivec u *Nar. Enciklopediji* I. str. 449. Sv. Rittig, o. c. 114, Šišić, *Pov. Hrvata*, 374.

ostao u manjini. Sam kralj Tomislav... stavi se na njihovu stranu... A što je u stvari istina? Prije svega: akta tobožnjih splitskih sabora (925—928), iz kojih nam toliko toga neki naši povjesničari hoće da iznesu, jesu li toliko čista vrela, da bi iz njih čovjek mogao piti čisto, nepatvoreno piće istine? Pripomenut ćemo da je već otac hrv. historiografije Ivan Lučić u nje sumnjao i, ne bez temeljitih razloga, označio kao „omnia ficta et supposita“.¹⁰⁾ Njemu se pridružuje Jireček.¹¹⁾ Račkome je teško bilo u oskudici drugih povj. izvora žrtvovati toliko gradivo, pa akta uze smatrati kao prerađene („acta retractata“).¹²⁾ Dočim u najnovije doba biskupu Srebreniću¹³⁾ i prof. Kostrenčiću¹⁴⁾ ona su još mooga manje nego „acta retractata“. Šegviću su napokon ova akta iz djela poznatog Tome arhidakona („Historia Salonitana“) otkrivena XVI. glava, koju je neki kompilator na svoj način preradio i prenio u doba kralja Tomislava...¹⁵⁾ Preko razloga koji Šegvićevih toli preko onih Srebrenićevih neće se odsele tako lako smjeti prelaziti. Nas bi predaleko odvelo kad bi ih ovdje išli navadati. To će najbolje shvatiti oni koji se specijalno bave ovim pitanjima crkveno-narodne historije.

Ali, predpostavivši da je u aktima dosta povijesne jezgre, onda: ili se ista moraju pripisati drugoj polovici XI. v., kada se je u crkvi započelo provodanje raznih crkv. reformama, kao što to lijepo dokazuje Šegvić, ili, ako uopće po čemu mogu da pripadaju Tomislavljevu dobu, onda su ona kasnija interpolacija, a svu borbu u njima prikazanu, treba svesti na borbu za primat splitske crkve protiv ninske, kao što je to dokazao prof. Katić u svom otisnutom predavaoju o Grguru ninskom.¹⁶⁾ Napose jasno prikazan je

duh te borbe po prof. Marku Perojeviću, ma da on akta prihvaća.¹⁷⁾

Prema svemu dakle: nije za kralja Tomislava moglo biti nikakve zabrane o službi božjoj na slavenskom jeziku na dotičnim splitskim saborima, jer o tom nije uopće u crkvi pokrenuto pitanje. O tom će se povesti pokret istom iza punih što godina.

Ako su ovi sinodi držani za Tomislava, onda se je na njima isključivo radilo o *primatu*, koja će crkva, splitska ili ninska imati vrhovnu vlast u čitavoj državi, dakako uvijek u vezi sa glavom crkava u Rimu, pa se ni pošto ne bi moglo govoriti o nekakvoj „narodnoj“ crkvi, jer se to kosi sa pojmom katolicizma, dotično sa idejom kraljevstva Kristova na zemlji. Da je tada bilo pitanje o ukidanju slavenskog jezika u crkvi, bez sumnje znao bi za to i Toma Arhidakon i ne bi propustio ni po svojoj čudi ni po svojoj zadaći (ta pisao je povijest splitske crkve i bio je zagriženi latinac, ma kako ga neki od toga prali), kao što na pr. nije propustio iznijeti ona za pape Nikole II. (1060) karikirajući hrv. stranku najgorom vrsti pamfleta. Istina, ne izvješćuje Toma o splitskim saborima za Tomislava ni o drugoj vođenoj borbi, ali ipak sasvim bistro i jasno naglašuje, da se je ninski biskup Grgur protivio splitskom nadbiskupu Ivanu, jer je sebi pravo metropolitane nepravedno prisvajao „sibi ius metropoliticum indebite vindicando...“¹⁸⁾ Prema ovome sve što se tiče pitanja glagolice, ako se hoće da je Grgur živio u ovo doba, ima se pripisati legendi, koja se je oko njega splela, kad se je pod AU. monarhijom započela gigantska borba za narodni opstanak, utječući se slavenskom jeziku u crkvi kao jakoj obrani i jamstvu za svoj narodni bitak. Poznato je kako su tom prigodom naši liberalci, duševna braća današnjih loža, u tu borbu htjeli unijeti svoj poklič: „Dalje od Rima!“ — Nadalje: da je na dotičnim saborima bilo govora o zabrani slov. obrednog jezika, zar ne bi ninski biskup, čija je biskupija obuhvatala gotovo cijelu hrv. državu sa najvećim brojem crkava i svećenstva, uložio prosvjed na papu u Rim,

¹⁷⁾ Teodozije biskup ninski od str. 28 pa dalje u Prilogu „Vjesnika za arkeologiju i povijest dalmatinsku.“

¹⁸⁾ o. c. str. 54.

kao što se izričito u saborskim zapisnicima kaže, da se je pritužio protiv onih kanona, koji su splitskoj crkvi dosudili prvenstvo. — Nije napokon isto što ono, — u čemu auktor slijedi slijepo neke hrv. povjesničare, te veli da se je u toj borbi kralj Tomislav stavio na stranu Latina. To barem ne slijedi iz XII. čl. sinoda, jer se ne bi tu prijetilo kralju i hrv. velikašima, kao što se je prijetilo ovako: „Ako bi kralj Hrvatima i velikaši poželjeli da sve dijeceze unutar granica naše metropolije stave pod vlast svoga biskupa (ninskoga), onda ne će u čitavoj zemlji njihovoj ni krstiti, ni crkve ni svećenike posvećivati... U ostalom dat će (kralj i velikaši hrvatski) sa svojim biskupom Bogu račun za sve ono, u čem će zbog njih stradati nauka kršč. vjere; naša je savjest pred Bogom mirna.“¹⁹⁾ Zar bi ove riječi našle u zaključcima mjestu, da Tomislav nije bio solidaran sa svojim biskupom i držao uz volju naroda? Nego što je moralo biti na stvari? Nadglasala je većina, a s političkim proširenjem i sjedinjenjem hrv. zemalja, nije uporedo koracala kultura u narodu kao što je na pr. bila u primorskim gradovima, i odatle taj kobni poraz.

Nego pođe li se jednom s krive pretpostavke, nužno se čovjek odkotrlja krivom zaključku. Tako i naš pisac prof. Lazarević. Nabacivši se jednom ljagom nenarodne svijesti na kralja Tomislava, ne pušta na miru ni Krešimira IV. makar zaslužio ime Velikoga kralja, a tako i na Zvonimira, samo što je tu ljagu, dakako ne pitajući izvore, protegao još na hrv. velikaše.

Govoreći na str. 34—35 o provodanju crkvenih reformi u Hrvata, dotično o crkvenom saboru u Splitu g. 1060, koje reforme da su izazvale neopisano uzbuđenje kod pristalica slovenske službe, veli: „Narod je ustao u obranu svojih popova glagoljaša, svoje crkve i svoga jezika. U državi su se stvorile dve stranke narodna i latinska, između kojih se razvila krvava borba. Latinsku stranku sačinjavalo je latinsko sveštenstvo, više plemstvo (?) i romansko stanovništvo primorskih gradova, dok je čitav narod s domaćim sveštenstvom i nižim plemstvom (?) bio u narodnoj strani.“

¹⁹⁾ Šišić, Priručnik izvora... str. 219-220.

¹⁰⁾ „Inscriptiones Dalmaticae“ 1673 str. 79.

¹¹⁾ Geschichte der Serben 1491 str. 201 op. 1.

¹²⁾ Rački u „Književniku“ god. I. 385-387.

¹³⁾ „Odnosaji pape Ivana X. prema Bizantu i Slavenima na Balkanu“ u „Zborniku kralja Tomislava“ Jugosl. Akad. str. 151.

¹⁴⁾ „Pravna povijest dalmatinskih gradova.“ str. 32 op. 1.

¹⁵⁾ „Borba za hrvatsko bogoslužje...“ str. 28.

¹⁶⁾ L. Katić: Borba Grgura Ninskog sa Ivanom nadb. Split. 1930.

Kralj Petar Krešimir IV., da ne bi došlo u sukob s papom i da bi pridobio za sebe dalmatinske biskupe i gradske priore, stavi se na stranu latinske stranke (?) Rođen od majke Mlečanke i odgojen u Veneciji, on je pogotovo bio naklonjen latinskoj kulturi i nije imao razumljivanja za interese narodne države i narodne crkve" (od nas podcrtano). Onda dalje: „Narod je u borbi za svoju crkvu ostao bez državne potpore, jer su i kralj i velikaši, koji su u to doba predstavljali državu, bili na latinskoj strani". — Doista teške riječi, teške objede proti vladaru, koji je uza sve to zaslužio s pravom ime Velikog, jer je bez sumnje bio jedan od najvećih vladara hrvatskih.

Istina je, da je u vrijeme P. Krešimira IV. rimska crkva započela da provodi svoje reforme u svrhu centralizacije s izrazitim latinskim značajem. Ali je to provođenje, što sa tije čistoće vjere u obredu i jedinstvenosti bogoslužbenog jezika u kat. crkvi tada bilo općenito. Hrvatska po svojem geografskom položaju, na razmeđu između istočne i zapadne crkve, razumije se, da je morala svratiti pozornost rim. papa u ovom pogledu, pogotovo u doba kad je prijetila opasnost definitivnog raskola između Rima i Carigrada, koji je raskol nažalost nastao i slijedio. Kod posve istih prilika, koje su u to doba vladale kod nas kao i po ostaloj Evropi, trebalo je i u hrv. državi provesti gotovo sve one reforme, koje je crkva u interesu vjere i crkv. jedinstva pregladno provede u drugim stranama. Zato su se i k nama slali papini legati, sazivali se sabori i stvarali zaključci. Ali nije se radilo isključivo o latinizaciji crkava u hrv. narodu. Bilo je tu i drugih pitanja disciplinske i socijalne naravi. Tu je u prvom redu stalo pitanje celibata klera, svetosti ženidbe kod svjetovnjaka. Bilo je tu pitanje desetina, zaštite svećenstva od laičke vlasti itd. Sve je to trebalo urediti, što je zahtijevalo mnogo napora, takta i vremena. I kao što su drugdje ova pitanja izazvala teške sukobe i duge borbe, jer je većina naroda po čvdi svojoj skroz konservativna, ustao je i hrv. narod na obranu svojih tradicija i običaja. Sabor je držan u Splitu sa velikom svečanosti (1059—61). Akta sabora nijesu nam se sačuvala. Svakako stvo-

reno je više kanona. Iz reskripta pape Aleksandra II. doznajemo samo za šest. Peti govori o zabrani ređenja Slavena (Hrvata) bez znanja latinskoga jezika... Prema samom reskriptu papinu i stilizaciji petog kanona, još nebi smjeli zaključiti, da je uslijedila zabrana slavenskog jezika u bogoslužju, nego samo to, da kler u Hrvatskoj mora da znađe i latinski. Mi to također popunjamo s pričanjem splitskog arhiđakona Tome pa kažemo: ovom prigodom zabranjen je slovenski jezik po hrv. crkvama i uslijed provedbe ovog zaključka crkve su doskora zatvorene, a među narodom i svećentvom nastala velika žalost, zatim uzbuha i raskol. To je vjerojatno tim većma što su se sasvim analogni slučajevi tada odigravali i drugdje po kat. svijetu, na pr. u Španjolskoj. Ali zato bijediti rimsku crkvu i papinstvo s neke protunarodne i neprijateljske svrhe, radi toga kidati aureolu zasluga za svoj narod Velikom kralju i nabacivati se ljagom sebičnosti ili bar nacionalnosti na hrv. velikaše, — ordinarna je nepravda, koja ne vidi, koja ne zna rasuđivati događaje, zašto i kako su onda tekli, nego mjeriti ih laktom današnje političke i, Bog zna, kakovih sve tendencija. Rima je — kako već naglasismo — glavna svrha bila: očuvanje čistoće vjere i jedinstva sa Petrovom Stolicom, a to je mislio polučiti: ortodoksijom obrednih knjiga i poznavanjem latinskoga jezika. Naši vladari kao Stjepan II. i Krešimir IV. u ovom poslu prilagodili su se odlukama rimske Stolice, prepuštajući da se pitanje riješi jedino pravilnim putem, putem crkv. sabora ili još bolje: pravorijekom namjesnika Hristova na zemlji. Oni su bili prožeti ovom vjerom, da je to stvar crkve i da je ona u prvom redu pozvana, da riješava pitanja vjere i crkvena discipline. Kao pravi vjernici ovi naši vladari nijesu ni htjeli (a nebi bili ni mogli) da uzurpiraju sebi vlast kao što su to neki cesaropapiste bizant. dvora, niti kao kasnije neki protestantski vladari prema poznatom načelu: „cuius regio illius et religio". Oni su u iskrenoj pobožnosti i katoličkoj odanosti daleko bili od toga, pouzdavajući se potpuno u istinu koju uči i pravdu koju kroji, u pitanjima vjere i morala, apostolska Sv. Stolica u Rimu. Nego što je moralo biti po srijedi, da je gornja zabrana uslijedila?

Sa strane hrvatskoga klera nije bilo dovoljno ni učenih ni zauzetih ljudi, koji bi na saboru i pred papom parirali i pobili objede iznesene sa strane klera primorskih gradova protiv slavenskog jezika u bogoslužju i proti ortodoksiji njihovih knjiga. Odatle njihova pismena gotska, odatle njihovo učenje arijansko, a Metod heretik. Analogija ida uporedo u ovoj stvari kao u Španjolskoj. Poraz je, istina, bio težak, ali privremen. Njega nije sakrivila simpatija za latinsku civilizaciju, koja je Petru Krešimiru IV. bila prirodna kao rođenu od majke Mlečanke i odgojenu usred Venecije, nego neukost i nedoraslost hrv. klera koji s sjednakim oružjem razloga nije znao pobijati tvrdoje i dokaze, i ako izmišljene, svojih protivnika. Ako je u tom nešto krivnje na strani narodne dinastije, onda ta pada i na sve predšasnike, koji nijesu, kako je zgodno opazio biskup Srebrenić, *osnivali biskuplja n' samostana u unutrašnjosti zemlje, nego su se grčevlto držali samo gradova u primorju.*²⁰⁾ Nažalost naši kraljevi nijesu bili ni Boris ni Simeon, koji su htjeli svoj narod u kulturnom pogledu izjednačiti grčkome narodu te su radi toga posvuda osnivali samostane, namještali biskupe i davali svećenstvu sva njihovu zvanja potrebna sredstva na raspoloženje.²¹⁾ Inače za Petra Krešimira IV. zna se da je najslavniji hrvatski vladar. Nitko do njega nije pod svoju vlast vlastitom snagom mogao da podvrgne romansku Dalmaciju. Njemu je samom u dio pala sreća, da u javnoj kraljevskoj ispravi uzmogne dati oduška svome zadovoljstvu na postignutim ciljevima svoje politike, da je svemogući Bog na kopnu i na moru proširio njegovo kraljevstvo. A što je bilo sa slovenskim jezikom u crkvi? Borba, žalost i raskol potrajali su dugó, oko 15 godina. God. 1075 bio je sazvan novi sabor u Solinu. Zaključci nam nijesu sačuvani, ali sudeći po činjeničnom stanju da se je glagolica i nadalje održala u crkvi, te znajući kako je rimska crkva postupila u to vrijeme u sličnom slučaju u Španjolskoj, nema sumnje da je zabrana opozvana ili možda točnije: da je uz latinski jezik u bogoslužju pripušten i slavenski. Uklonivši pogibelj otpada i utvrdivši

²⁰⁾ O. c. str. 156., op. 119.

²¹⁾ Id. str. 161.

ortodoksiju vjere u obrednim kajigama, uklonjena je shizma, nestalo je „bereze“, koju su prouzrokovali: neukost, strah i sebičnost, zli vodiči i još gori savjetnici, a postignutim rješenjem spora, pobjeda je ostala na hrvatskoj strani, o čemu potvrdu daju mnogi kasniji događaji.*)

Nego kako naša historiografija daljnje pogadaje obično veže uz borbu za slavensku službu (jezik) u crkvi i kao posljedak prevelikog latinofilskog nastojanja ponajvećih hrv. vladara, pisac udžbenika nije mogao ništa bolje za svoju svrhu poželjeli, nego da uzastopce slijedi auktora, koji mu je po misli najbliži a po vrijednosti naučnoj svakako između prvih. Glavno je da pri tom njegova tendenca dobija i ojača. Rišući tobože nastale „borbe oko prestola“, on jednostavno prenosil iz velikog Šišićeva djela u svoje na str. 35—36. gotovo čitave pasuse doslovce, samo radi kratkoće školskog teksta ograničuje se na jezgru činjenica. O tome se može svatko lako da osvjedoči ko usporedi njegov pisanje sa Šišićevim u „Povijesti Hrvata...“ str. 538 i sl. G. Lazarević među ostalim tvrdi: „Posle smrti Petra Kresimira IV. trebalo je da kraljevski presto zauzme sinovac mu Stepan. Uz njega su bili dalm. gradovi sa svojim biskupima i pćicima i većina velikaša iz ostalih delova kraljevine, koji sačinjavahu *latinsku stranku*. Ali protiv Stepana ustade veći a brojda i slovensko sveštenstvo ogorčeno zbog zabrane slov. liturgije i crkvenih reformama izvršenih za vladavine kralja Kresimira IV. Na čelo nezadovoljnika stavi se neretvljanski veliki Slavac, koji kao vođa *narodne stranke* bude izabran za kralja, a Stepan se oduče u jedan benediktinski samostan u Splitu. — Latinska stranka protiv kralja Slavca zatraži pomoć od pape Grgura VII. Papa se odve njenom pozivu, jer je kralj Slavca i narodnu stranku sa slovenskim vjerskim smatranom kao jezerice, zato što je njemu uputi svoga vazala i grofa Amika II. A u vrijeme apostietku kralj Slavac, u bitci na morju, bude zarobljen (1075) i predan u ropstvo...“ Za

*) Glagoljica se ne samo održala, nego i proširila, čak je iz benediktinskog samostana u Tkonu prenesena u Češku (cf. Jelić, *Fontes historici liturgiae glagoliticae — romanae a saec. XIII—XIX.*)

pravo reći, radi prikazivanja samog toka povjesnih događaja, nebi se smjelo zamirati prof. Lazareviću; on ih, dođuše nije izmislio, kao što ih nije ni proučio sam na izvorima: on ih je tek ispisao iz prvog našeg povjesničara; ali mu ne smijemo oprostiti način prikazivanja, jer je upadna i za inovjerca, a ne samo za katolika kao i za nehrvata njegova nelijepa tendencija, koju smo napali odmah u početku kritike njegova udžbenika. Dođuše sve to više manje da se zaključiti iz poznate teorije prof. Šišića, koju je u pomanjkanju čistih izvora postavio o kralju Slavcu i o papi Grguru VII., ali pisac udžbenika pored toga i bez potrebe otvoreno potcrtava pasuse, koji bi imali da potenciraju u srcu omladine mržnju protiv papinstva odnosno protiv — papinstvu do servilnosti odanih — hrv. vladara. A to kao pošten čovjek i kao pisac pedagog nije smio učiniti. Teorija Šišićeva, uostalom, jako je smjela i ako na sebi nosi sve odlike poznatog historičara: veliku akribiju i znanstveni aparat. Ali teorija osta samo teorijom, nije se mogla osnažiti. Vrijedni Šišićev učenik prof. M. Barada najnovijom svojom radnjom „Dinastičko pitanje u Hrvatskoj XI. stoljeća“²²⁾ ogolio ju je rek bi tako, da je od nje jedva išta cijela ostalo. Prof. Barada naime dokazuje, da Slavac uopće nije bio kralj Hrvatske (a najmanje da bi to imao biti u ovo doba — i do smrti kralja Kresimira IV.), nego da je samo bio vojvoda (judex, dux) neretvanski, kome zapravo spomen dolazi mnogo kasnije, t. j. oko 1090; da je Zvonimir neposredno naslijedio Kresimira s pravom legitimiteta, jer bi i on bio potomak dinastičke porodice, te bi mu kao takav već bio suvladarem; da uopće ovog puta nije bilo borba za prijestolje; da je žrtvom Normana morao pasti sam kralj Kresimir, a oni su došli bez nagovora papina, jer zato ne bišše valjanog razloga, pogotovo, ako je, kako se s protivne strane voli prikazivati Kresimir IV. bio veoma odan rimskoj crkvi ili papi a naročito sklon latinima primorskih gradova. III — III. Dokazivanje prof. Barade nije bez temelja, i ako će tu i tamo trebati još potkrepe ili upotpune, ali teorija se Šišićeva pred Baradinom

²²⁾ V. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, L. str. 157—198.

ruši ko zgrada od karata, uspije li njemu ili kome drugome dokazati, da Zvonimir imaše legitimno pravo na prijestolje, makar bio odvjetak druge grane, koja se je po našem mišljenju odvijek trla za vlast sa onom Trpimirovića. — Ali da i nije nadošlo dokazivanje prof. Barade, zar nam sačuvani izvori o Slavcu i Stjepanu te o odnosima Grgura VII. sa danskim kraljem Svenom daju pravo zaključivati na uzurpaciju Slavca protiv Stjepana, na doziv Normana protiv Slavca sa strane latinaša, koju akciju ne samo blagosivlje nego lično inspirira Grgur papa? Nestavši zarobljenog Slavca, nestaje najednom dozvanje Normana, a odmah iza njih i Mlečana iz dalmatinskih primorskih gradova, a vlast u njima i u kraljestvu hrvatskome erabi, i opet inicijativom velikog pape, Zvonimir, koji prisili Stjepana da se odreče prava na prijestolje i strpa u samostan tik Splita. Zar to, u najblažu ruku, nije historijska romantika? Ne, među dotičnim izvorima fali dovoljna logička veza, koja bi razložito dozvolila slično kombinovanje. Zašto nebi Zvonimir već radi svojih osobnih vrlina kao „dux“ i „banus“, radi svojih rodbinskih veza i poznanstva kao najsposobniji, nakon Kresimirova nestanka, bio preporučao narodu za izbor (a taj izbor on u svojoj krunidbenoj zavjernici naglasuje), ako se neće — kao što drži prof. Barada — da je Zvonimir kao takav već za živa Kresimira bio određen njegovim nasljednikom ili ako se ne dopušta da je Zvonimir prema boležljivoj Stjepanu bio nužni uzurpator, bez obzira na to da li je papa pri tom imao ili ne kakova indirektnog udjela? Zar to nije kudikamo prirodnije rješenje pitanja nego li se utjecati nesuvislim vrellima i nategnutim kombinacijama?

Što se tiče Zvonimirove ličnosti i njegova vladanja, mišljenja hrv. povjesničara su podijeljena. Jednima je on, najkraće kazano: *veliki vladar* u smislu pisanja hrv. kronike²³⁾ ali koji ne bi bio poginuo kao što kronika priča, nego prema svjedočanstvu Tome splitskog arhidakona te po ispravi kralja Stjepana izdanoj 8/9 1089 u Šibeniku²⁴⁾, umro naravnom smrću,

²³⁾ Crnić, *Ljetopis pape Dukljanina*, str. 32.

²⁴⁾ Rački, *Doc. 148*. Toma kaže: „mortis debitum solvit“ — umro, a Stjepan spominjući neko pismo „a nuper rege defuncto“ — od nedavno preminulog kralja.

ali nažalost bez muškog potomka. Drugima je Zvonimir siledžija — usurpator, vazal Rima, okržen vječito latinima. Domogavši se krune milošću pape, plaća mu godišnji danak i slijepo mu se pokorava. Narod to ne podnosi, nego prigodom jednoga sabora na Kosovu polju diže se i ubija ga. Posljedica toga: buna, metež, tuđjinsko uplitanje, propast kraljestva. Razumije se, da se, pri ovoj podjelbi ne bijaše našem g. prof. Lazareviću teško opredijeliti. Zato i piše na str. 36: „Posle propasti kralja Slavca upražnjeni presto papinom pomoću zauzeo je knez Dimitrije Zvonimir s obavezom da priznae nad sobom papinu vlast, da mu plaća danak od 200 dukata godišnje i da papu pomaže s vojskom, kada ga bude pozvao. Zvonimir je bio pod jakim uticajem latinske stranke, okružen je bio Latinima i rado se odazivao njihovim željama i zahtevima. Zbog toga je izgubio ljubav svoga naroda“. A govoreći o prvoj križarskoj vojni i uzroku Zvonimirove smrti, nastavlja dalje: „Papa tada pozove kralja Zvonimira kao svoga vazala da sa svojom vojskom podje na istok protiv nevernika. Kralj Zvonimir sazove sabor na Kninskom polju i saopšti narodu papin poziv ali narod nije voleo ni papu (?) ni kralja (?) koji je papinom pomoću došao na presto, niti je hteo ići u tako daleku zemlju da se bori za tuđi račun, nego se pobuni protiv kr. Zvonimira i saseče ga na samom saboru 1089 god.“ A što je istina? Je li Zvonimir zbilja tako slab vladar, je li on plaćao papi godišnji danak i kakov? Je li zbilja bijaše omražen narodu, da je ovaj listom ustao proti njemu, ili je uspomena njegova i u slučaju nasilne smrti dugo potomstvu ostala u pameti kao sveta i neprežaljena? Nećemo se pozivati na svjedočanstvo hrvatske kronike, koja vrvi slavospjevom žaleći za *dobrim* kr. Zvonimirom, nego na sud živućeg prvaka povjesničara, koji je naročito htio dokazati nasilnu smrt Zvonimirovu. On piše: „Kralj Zvonimir vladao je nešto preko dvanaest godina. Kad se sjetimo u kakvom je kritičnom času stupio na hrvatsko prestolje, valja priznati, da ga ide zasluga što je obnovio hrvatsku državnu vlast na čitavoj teritoriji od Drave do Neretve i od mora do Drine, i da je kraljevini Hrvatskoj i Dalma-

ciji povratio onaj međunarodni ugled, što ga je imala u vrijeme Petra Kresimira IV. . . . Ali i narodna tradicija dobro je upamtila vrijeme kralja Zvonimira, i baš ta nam i opet dokazuje, kako je neispravno misliti, da bi taj isti narod docnije sam sebe oklevetao s teškog zločina ubijstva posljednjega svoga „dobroga i svetoga kralja, čije je vladanje pamtilo kao slavno i srećno“.²⁵⁾ Tu bi sad mogli navesti što su mislili o njemu udionici sabora na Cetinu 1527 i nakon sabora poručili kralju Ferdinandu, ali je stvar opće poznata, pa je radije izostavljamo. Ističemo tek da je uspomena na ovoga kralja ovjekovječena još u XVI. st. na kamenu u Šubićevu Bribiru. Fragmenti natpisa nađeni u Bribiru, dotično u Ostrovici, donose nam njegovo ime; REX ZONEMERIV (s)... valjda obnovom kakove njegove zadužbine?²⁶⁾ Glede plaćanja danka, na koji se Zv. bijaše obvezao papi — veli prof. Šišić, da se „ima razumjeti tek neki počasni dar, preobražen u dužnosť, dakle t. zv. denarius s Petri = Petrov novčić, poznat u Engleskoj već od VIII. v.. a nipošto ne svjetovni vazalski danak u državopravnom smislu“.²⁷⁾ A i za ostale obaveze Zvonimirove dane Grguru VII. — kaže dalje isti prof. Šišić — pogriješno bi bilo izvoditi da je hrvatsko-dalmatinski kralj postao papijskim vazalom u sjetovnom državopravnom značenju ove riječi. Zvonimir se je samo priklonio doktrinama Grgura VII., kao što su to učinili i drugi ondašnji vladari po Evropi, te se odnos između pape Grgura VII. i Dm. Zvonimira ima shvatiti, kao neke vrsti *politički savez*.²⁸⁾ U nasilnu smrt Zvonimira mi također vjerujemo, jer ne nalazimo dovoljno razloga, zašto bi je pisac hrv. kronike išao izmišljati, a uz to potvrđuje se neodvisno i s druge strane, ali da li je ona djelo čitavog naroda, i je li ona plod općenite mržnje radi odnosa njegova prema papi, to je više nego sumnjivo. Zdrava kritika kad neki izvor uzimlje za osnov kojoj tvrdnji, mora ga uzimati u cijelosti i ne odstupati od njegova kazivanja, nego tek kad bi se pojedinosti pričanja kosile sa jezgrom

²⁵⁾ Šišić, Pov. Hrvata . . . str. 589.

²⁶⁾ Fragmenti se čuvaju u Muzeju hrv. spomenika u Kninu.

²⁷⁾ Pov. Hrv. . . str. 560, op. 10.

²⁸⁾ Id. *ibid.*, str. 565—566.

dogođaja ili u koliko bi je drugi utvrđeni događaji poricali. A pomenuta hrvatska kronika krivnju smrti svaljuje na „neverne Slovincce“, dakle na dio, dapače samo na nekolicinu . . .²⁹⁾ *)

Na str. 37 prof. Lazarević prikazuje daljne događaje također na svoj način, jer veli: „Posle Zvonimirove smrti nastali su pravi građanski ratovi između dvorske stranke . . .“ On kao da nezna za vladanje Stjepana III. makar koliko kratko, ali mi nemamo dokaza da on ne bi bio priznat kao kralj od svega naroda hrvatskoga dapače sačuvani dokumenat u protivnom nas utvrđuje.³⁰⁾ Hrvati su se u interesu mira složili i mir je do smrti Stjepanove vladao. Tek poslije smrti njegove zavlada zemljom na prvi mah prava anarhija. Zakonitog nasljednika na prijestolju ne bijaše, jer je čitav kraljevski rod izumro, hrvatski knezovi nesložni među sobom daleko su bili od misli da se skupe i izaberu jednoga kao najdostojnijega između sebe za vladara. To i ništa drugo, dovelo je Hrvatsku do katastrofe u Petrovoj gori, ali i do ugovora sa Kolomanom na Dravi. Dinastičko pitanje potresalo je kao teška bolest organizmom hrv. kraljevstva, koje neimajući riješenja, uginulo je najzad ko što gine tijelo bolesnog čovjeka, koji ne nalazi lijeka svojoj bolesti. Ali je ostao narod, ostala je zdrava svijest njegovih sinova, koja je u odsudnom času ipak došla sebi, složila ih sve u jednoj misli: spasiti i sačuvati sebi zemlju svoju i vlastitost prava i običaja narodnih. Zato nema prava pisac udžbenika g. Lazarević, kad na str. 38. kao uzrok propasti navodi: borbu između narodne i lat. crkve, neljubav primorskih gradova sa romanskim stanovništvom prema našoj narodnoj državi, sebičnost i lično koristoljublje domaćeg plemstva, koje je više marilo za svoje privilegije nego li za optanak i napredovanje države. Nepredvidjeno rješenje dinastičkog pitanja — ponavljamo — nosilo je

²⁹⁾ Crnić o. c. I sl.

³⁰⁾ Rački Doc. 148.

*) Nažalost da danas nije se ozbiljno pristupilo da se istraži grob ovoga kralja, kao što do izražaja nije došao predlog blagop. Dr. Matije Stepinca o espijaciji za skrivljeno umorstvo njegovo (v. „O drevnom događaju nove misli“ — Zagreb). Razni su uzroci tome, a nije najzadnji ni neka razvodnjenost narodne volje u izvađanju stvorenih odluka.

klicu bolesti i uzrok smrti, koja je konačno i nastupila. Dok „pacta conventa“ = ugovor sa Kolomanom ne bijaše nikakova nesreća po Hrvate, kao što bi htio dati razumjeti g. pisac, niti sramota i kapitulacija. Bez „pacta conventa“ Hrvata sigurno danas ne bi bilo na licu zemlje. Makar plemstvo imalo u vidu tada svoje povlastice, ono je nemanje zaštitilo i narodne interese, jer je državna nezavisnost upravo s tim ugovorom ostala zajamčena i onda kad je osobu vladarevu zamijenila tuđom. Svijesti izvornog hrv. plemstva ima se zahvaliti za opstanak hrv. naroda, njegovih zemalja, njegove kulture sve do danas! To su historijske činjenice, koje se ne dađu oboriti praznim željama i prostim insinucijama.

Nu je ako prof. Lazarević tako „objektivno“ raspoložen u prikazivanju prošlosti hrv. naroda i njegovih vjerskih odnosa prema apošt. rimskoj stolici, kakav mora da je u prikazivanju prošlosti srpskog naroda i njegovih odnosa prema kat. crkvi i rimskom biskupu? Odmah ćemo reći: On je intransigentan, nepomirljiv, pretjeran do skrajnosti. Njega ne vodi ljubav k istini, njega pokreće izvjesna tendenca, on je sav u predispoziciji ljubavi ili mržnje.

Već smo upozorili što na str. 41. piše o borbi Raške i Zete. Ondje je kao u jezgri, sažeta prava svrha čitavog pisanja. Da se ne ponavljamo, vraćamo još jednom pozornost na to mjesto. Upozorili smo nadalje na ne-

ispraznost tvrdnje, što ju je pod gotovu istinu turio na str. 44., pa kad je tome tako, je li čudno da naš pisac ni u snu ne može pripustiti, da su odlični velikani srpskog naroda: Stevan i Sv. Sava brat mu bili pravi katolici i odani priznavaoci prvenstva rimskoga pape, kao što to inače proizlazi iz čistih onodobnih vrela, kao što su spisi samog Sv. Save i njegov život, napisan od učenika mu Domentijana (1242), te iz činjenica, da je Stevan primio krunu iz Rima, da su katolici sv. Savu štovali kao svoga sveca,²¹⁾ da je Sava slao svoga episkopa Metodija u Rim k papi da mu pošalje blagoslov od sv. Apoštola i od svoje strane blagosloveni venac da venča brata na kraljevstvo, da su srpske crkve iz XIII. v. kao Studenica-Žića i Banjska građevine zapadnogotskoga tipa koje imaju više spoljašni izgled crkava namijenjenih kat. bogoslužju, — što je sve lijepo iznio i dokazima potkrijepio fra R. Rogošić u svojoj radnji „Prvi srpski arhiepiskop Sava i Petrova Stolica“²²⁾ — Nu mi se nimalo ne čudimo ljudima Lazarevićeve soja, jer ih u sva-

²¹⁾ G. 1882. Izišle su u otuđenom Zadru na tal. jeziku „Litanie dei santi della Dalmazia“. Među zazivima ugodnika božjih dolazi i ime Sv. Save pod br. 85. Na str. 35—36 prikazuje u kratko crte života Sv. Stjepana Nemanje i Sv. Save Rastka. Mišljenje o njihovom katoličkom vjeroispovijedanju slaže se potpuno s Rogošićevim.

²²⁾ „Nova Revija“ 1929. Br. 3—4, str. 144—165.

kom narodu ima na stotine, ali se čudimo da od srpskih učenjaka, koji zaslužuju inače svako poštovanje, ne nalazi se danas ni jedan, koji bi odvrkao od sebe ukočeno shvaćanje i tjesnogrudnu predispoziciju većine, te pogledao ctvoreno istini u oči, pa na radost sviju iznio na čistac ova, za srpski narod, kardinalna pitanja, koja mogu samo da doprinesu toli željenom jedinstvu vjere i slobodi duha, prema riječi apostola Ivana: „Istina će vas osloboditi“ (VIII 32).

Nećemo dalje, jer smo i onako prekoračili određeni prostor. Bilo bi još toliko toga (kao na pr. ono o Bogumilima na str. 46. i koješta drugo), što bi trebalo pretresti, ali i ovoliko — držim — biti će dosta, da se uvjere oni kojih se u prvom redu tiče, kako ovu knjigu red je smjestiti izbaciti iz naših škola, neće li se očito, da svojim neistinama vrijeđa vjerske istine katolika i Hrvata, a svojom mržnjom truje omladinu, na kojoj bi se prema volji sviju, imala da zida što sretnija narodna budućnost. A hoće li se potrebi valjanog udžbenika doskočiti, Bogu hvala! — ima u nas i spremnih i istinoljubivih ljudi, koji su kadri dati zdrave duševne hrane za svaku struku, samo nek se raspiše natječaj, a ukloni merkantilizam. Videant ergo consules! — a roditelji i svi povrijedjeni nek se pridruže našem glasu, da ne ostane glas vapijućega u pustinji.

Don M. Klarić